

5941 Sayılı Çek Kanunu Hukuki ve Ekonomik Değerlendirme

5941 Sayılı Çek Kanunu, Resmi Gazete'nin 20 Aralık 2009 tarih ve 27438 sayılı nüshasında yayımlanmıştır. Kanun ile ekonomik faaliyeti çok yakından ilgilendiren önemli değişiklikler getirilmiştir. Bu değerlendirmede, Kanun ile getirilen başlıca hukuki düzenlemeler ile değişikliklerin ekonomik etkileri belirlenmeye çalışılmıştır.

I- 5941 Sayılı Çek Kanunu İle Getirilen Başlıca Düzenlemeler^{*}:

- 1- Hesap açılmasında istenecek belgeler: Bankalar, çek hesabı açtırmak isteyen gerçek kişilerden kimlik belgesi olarak, nüfus cüzdanı yanında pasaport veya sürücü belgesi de alabileceklerdir. Yeni düzenleme ile bankalara, gerçek kişinin adli sicil kaydını talep etme zorunluluğu getirilmiştir. Esnaf ve sanatkarlar ile ilgili olarak ise esnaf ve sanatkar sicili kaydı talep edilecektir.
- 2- Çek hesabı ile ilgili belgeleri saklama süresi hesabın kapatıldığı tarihten itibaren beş yıldan, on yıla çıkarılmıştır.
- 3- Yerleşim yeri yurtdışında bulunan kişiler, Türkiye'de bir adres bildirmek zorundadırlar.
- 4- Çek hesabı, hesap sahibi, vekili veya yasal temsilcisinin imzası olmadan açılmayacak, ayrıca hesap sahibi gerçek kişi kendisi adına çek keşide etmek üzere bir başkasını temsilci veya vekil tayin edemeyecektir.
- 5- Çek hesabı açılmasını veya mevcut hesabından çek defteri verilmesini isteyen gerçek ve tüzel kişiler, her defasında tacir veya esnaf ve sanatkar olup olmadığı, kendisi hakkında çek düzenleme ve çek hesabı açma yasağı bulunmadığı hususunda beyanda bulunmak zorundadır.
- 6- Hesap sahibi tüzel kişi ise yukarıda yer alan beyana ilave olarak, tüzel kişinin yönetim organında görev yapan, temsilci olan veya imza yetkilisi olan kişilerin çek düzenleme ve çek hesabı açma yasağı bulunmadığı hususunda da beyanda bulunmaları gerekmektedir.
- 7- Bankalar, hakkında çek düzenleme ve çek hesabı açma yasağı bulunan gerçek kişinin yönetim organında görev yaptığı, temsilcisi veya imza yetkilisi olduğu tüzel kişiye çek defteri veremeyecektir.
- 8- Söz konusu beyannameyi almadan veya beyannameye rağmen çek düzenleme ve çek hesabı açma yasaklısına çek defteri veren banka görevlileri hakkında adli para cezası getirilmiştir.

^{*} Bkz. TBB tarafından 29 Aralık 2009 tarihinde düzenlenen ve Hukuk Başmüaviri Prof. Dr. Seza Reisoğlu'nun konuşmacı olarak katıldığı "Yeni Çek Kanunu ve Hukuki Değerlendirmesi" konulu konferans metni (http://www.tbb.org.tr/Dosyalar/Konferans_Sunumlari/SR_yeni_cek_kanunu_ve_degerlendirilmesi_07012010.pdf)

9- Bankalar, tacir olan veya olmayan kişiler için farklı, hamiline çekler için farklı çek defterleri vermek zorundadır. Ayrıca, hamiline çek defteri verilecek müşteriye, ayrı bir çek hesabı açılması gerekecektir.

10- Tacir olmayan kişiye, tacir kişiye verilecek çek karnesi veren banka görevlisi için adli para cezası getirilmiştir.

11- Bankalara, her bir çek için ödeme yükümlülüğü 470 TL'den 600 TL'ye çıkarılmıştır. Çek tutarının yükümlülük tutarından fazla olduğu hallerde, çek bedelini aşmamak kaydıyla kısmi karşılığa ilave olarak yükümlülük tutarının ödeneceği hükme bağlanmıştır.

12- Hesapta karşılığı bulunmasına rağmen hamile ödeme yapmayan veya yükümlülük tutarını ödemeyen banka görevlileri için şikayet üzerine bir yıla kadar hapis cezası öngörülmüştür.

13- Çekin tamamen karşılıksız çıkması ve sadece bankanın yükümlülük tutarının hamile ödenmesi durumunda çekin aslı hamile verilecek, fotokopisi bankada kalacaktır.

14- Çekin karşılığının hesapta bulunmasına rağmen ödemesinin geciktirilmesi veya bankanın yükümlülük tutarının hamile ödenmesinin geciktirilmesi halinde banka tarafından çek hamiline, her gün için binde 3 gecikme cezası ödenecektir.

15- Üzerinde yazılı bulunan düzenleme tarihinden önce ibraz edilen çekin karşılığının kısmen veya tamamen ödenmemiş olması halinde, bu çekle ilgili olarak hukuki takip yapılamayacaktır. Hukuki takip yapılabilmesi için çekin üzerinde yazılı kanuni ibraz süresi içinde bankaya ibraz edilmesi ve karşılıksız işlemine tabi tutulması gerektiği hükme bağlanmıştır. Bu düzenleme ile çek, vadeli çekerle yaklaştırılmıştır. Ancak, bu hüküm 1.1.2012 tarihine kadar uygulanmayacaktır.

16- Bankalar, belirlenecek dönemler itibariyle, hamiline çek hesabı sahiplerinin açık kimliklerini, adreslerini, vergi kimlik numaralarını, bu çek hesabından ödeme yapılan kişilerin bilgileri ile ödeme tutarlarını, ayrıca üzerinde kimlik numarası bulunmayan çeklere ilişkin bilgileri Maliye Bakanlığı Gelir İdaresi Başkanlığı'na bildireceklerdir.

17- Kanunda, gerçek kişi adına açılmış olmakla beraber, tacir tüzel kişi veya onun faaliyeti ile ilişkilendirilmek kaydıyla tüzel kişinin gerçek kişi ortakları, ortaklarının ilgili bulunduğu veya tüzel kişinin veya ortaklarının etkisi altında bulundurduğu gerçek kişiler ile tüzel kişinin yönetim organında görev alan veya temsilcisi sıfatını taşıyan gerçek kişi adına açılmış hesapların, tüzel kişi adına açılmış sayılacağı hükme bağlanmıştır. Bankalar, bu hesapları Maliye Bakanlığı Gelir İdaresi Başkanlığı'na bildireceklerdir.

18- Bankalar, hamiline çek defteri kullanmadan hamiline çek düzenleyen kişileri Cumhuriyet Başsavcılığı'na ve Maliye Bakanlığı Gelir İdaresi Başkanlığı'na bildireceklerdir.

19- Çek karşılığını hesapta bulundurma yükümlülüğünün gerçek kişi adına açılmış hesaplarda hesap sahibi, tüzel kişi adına açılmış hesaplarda tüzel kişinin mali işlemlerini yürütmekle görevlendirilen yönetim organı üyesi, belirleme yapılmamışsa yönetim organını oluşturan gerçek kişiler olduğu hükme bağlanmıştır.

20- Üzerinde yazılı bulunan düzenleme tarihine göre, kanuni ibraz süresi içinde ibrazında karşılıksız işlemi yapılmasına sebebiyet veren, keşide tarihinde çekin karşılığını hesapta bulundurmak zorunda olan gerçek ve tüzel kişi hakkında her bir çek ile ilgili olarak adli para cezası verileceği hükme bağlanmıştır.

21- Çeki karşılıksız işlemine tabi tutulan hesap sahibine, elindeki çek yapraklarını iade etmesi için bankaların yaptığı ihtar ve savcılığa ihbar yükümlülükleri kaldırılmıştır.

22- Kısmen veya tamamen karşılıksız çeki, talebe rağmen karşılıksız olarak belgelemeyen banka görevlisi hakkında, şikayet üzerine, bir yıla kadar hapis cezası öngörülmüştür.

23- Hakkında çek düzenleme ve çek hesabı açma yasağı bulunan kişiye çek hesabı açan banka görevlisi hakkında, üç aydan bir yıla kadar hapis cezası öngörülmüştür.

24- Çek hesabına ait bilgi ve belgeleri temin veya bunları saklama yükümlülüğüne aykırı davranan banka görevlileri ile keşideciye ait adresi hamile vermeyen banka görevlileri hakkında idari para cezası verileceği hükme bağlanmıştır.

25- Bankalar, Kanunun yürürlüğe girdiği tarihten itibaren bir ay içinde Merkez Bankası tarafından çıkarılacak Tebliğ hükümlerine uygun olarak, 1 Temmuz 2007 tarihine kadar çek defterlerini bastırarak ve ellerindeki eski çek defterlerini imha edeceklerdir.

26- Bankaların müşterilerine verdikleri eski çek defterleri hakkında 3167 sayılı kanun hükümleri uygulanacaktır.

27- 31.12.2009 tarihine kadar çekin üzerinde yazılı düzenleme tarihinden önce muhatap bankaya ibrazını geçersiz kabul eden 5838 Sayılı Kanun ile getirilen düzenleme muhafaza edilmiş ve süre 31.12.2011 tarihine kadar uzatılmıştır.

28- Hakkında soruşturma veya kovuşturma başlatılmış ya da kesinleşmiş bir hükümlerle mahkum olan kişilerden;

a. Şikayetçi ile belirledikleri miktarı belirli vadelerde ödenmesi hususunda 1.4.2010 tarihine kadar anlaşma sağlayanların veya

b. Şikayetçi ile anlaşma olmaksızın borcunu (birinci yılda borcun üçte birini ödemeyi taahhüt etmesi şartıyla) toplam iki yıl içinde ödemeyi taahhüt edenlerin,

kovuşturma ve soruşturmaların durmasına, hükmün infazının ertelenmesine, ödemelerin gerçekleşmesi halinde soruşturma ve kovuşturmaya yer olmadığına, davanın düşmesine veya hükmün ortadan kalkacağına karar verileceği, aksi halde, soruşturmaya, kovuşturmaya veya infaza devam olunacağı hükme bağlanmıştır.

II- 5941 Sayılı Çek Kanununun Muhtemel Ekonomik Etkileri

Ülkemizde çek kullanımı yaygındır. 2008 yılında takasa verilen çeklerin gayri safi yurtiçi hasılaya oranı yaklaşık yüzde 28'dir. Takasa ibraz edilip karşılıksız çıkan çek tutarlarının toplam ibraz edilen çek tutarlarına oranı yüzde 5 düzeyindedir. Yüksek seviyede kabul edilme ve düşük seviyede karşılıksız çıkma oranı çekin ticaret hayatımızda ciddi bir öneme sahip olduğunu göstermektedir. Ticari hayatta yaygın olarak karşılaşılan ve taraflar arasında bir centilmenlik anlaşmasına dayanan, vadeli çek uygulaması ekonomik açıdan bir kaydi para oluşturma mekanizmasıdır ve vadeli çek düzenlemekle satın alma gücü yaratılmaktadır.

1- **Genel olarak çek kullanım esasları zorlaştırılmış, çek kullanabilecek kişi ve kurum sayısı kısıtlanmıştır.** Çek kullanım esaslarının bankaların ve çek hamillerinin yükümlülüklerini artıracak şekilde yeniden düzenlenmesi, banka görevlileri için hapis veya para cezası öngörülmesi, çek kullanabilecek kişi ve kurumların daha sıkı standartlarla belirlenmesi, çek defteri verilmesini sınırlandırabilecek, çek kullanımını düşürebilecektir. Son ekonomik gelişmelerden, olumsuz yönde en fazla etkilenen işletmeler KOBİ niteliğinde olanlardır. Kamuya açıklanan bilgiler de göstermektedir ki bu işletmeler genel ortalamanın üzerinde bir sorunlu kredi oranına sahiptir ve finansman için yeterli teminatı bulmakta zorlanmaktadır. Bu şirketlerin banka çekleri, ticari işlemlerinde yoğun olarak kullanılmakta ve ekonomik aktivitelerine önemli bir katkı sağlamaktadır. Bugüne kadar, karşılıksız çekerle ilişkin sıkı düzenlemeler, bankaların sağladığı güvencede önemli rol oynamış, çeklerin teminat amaçlı olarak yaygın şekilde kullanılmasını desteklemiştir. Yeni düzenlemelerle birlikte, yeni çek defteri vermekte daha titiz davranılması çek tedavülünü olumsuz etkileyebilecek, KOBİ'ler de bundan dolayı zarar görebileceklerdir.

2- **Bankaların çek hesabı açma, çeklerin tahsil sürecindeki yükümlülükleri ve yasal yükümlülükleri artırılmıştır.** Bankaların artan bu yükümlülükleri, bankaların risklerini artıracak; bunlar da maliyet olarak müşterilerine yansıtacaktır.

3- **Çek, bankalar ve çek hamilleri için daha riskli hale getirilmiştir.** Bankalarca çek yaprağı başına ödenmesi gereken yasal yükümlülük tutarı artırılmıştır. Bu nedenle, bankaların müşterilerine çek karnesi verme standartlarını yükseltmeleri beklenmektedir. Bankalardan çek defteri almakta zorlananlar ve çek hesabında daha fazla bloke para bulundurmamak isteyenler nakit kullanımını tercih edebileceklerdir. Nakit kullanımı kayıtdışı ile mücadeleyi zorlaştıracak, vergi kayıplarının artmasına ve finansal kaynakların daralmasına neden olacaktır. Bu durum ekonomik toparlanmanın daha da gecikmesine yol açabilecektir.